

Bespreking Le passage à l'Europe

Hendrik Vos & Marlies D'Haene (centrum voor EU Studies, UGent)

De geschiedenis van de Europese Unie is al wel vaker geschreven. In alle talen verschenen er boeken die vertellen hoe zes landen na de Tweede Wereldoorlog de handen in elkaar sloegen en Europese instellingen oprichtten die voortaan kolen en staal zouden beheren. Ruim een halve eeuw later is de actieradius van de Europese Unie spectaculair uitgebreid, en is het ledenaantal haast vervijfvoudigd.

Daartussen ligt een periode van doorbraken en nieuwe verdragen, maar ook van ruzies en conflicten. Nooit eerder werd de geschiedenis echter zo indringend, eigenzinnig en meeslepend geschreven als door Luuk van Middelaar. In 2009 verscheen de Nederlandstalige editie van zijn "Passage naar Europa". Van Middelaar heeft intussen niet stilgezeten: hij werd speech-writer van de eerste voorzitter van de Europese Raad, Herman van Rompuy. En ook binnen de Europese Unie stond de tijd niet stil: de eurocrisis zit al maandenlang overal in Europa vooraan in het nieuws.

Die crisis vormt een goede testcase voor het boek. In 2009 beschreef van Middelaar immers hoe de Unie erin slaagt om zich keer op keer aan te passen aan onvoorziene situaties. Bij elke crisis zijn er de analisten die het afbrokkelen van de Unie voorspellen, maar steeds slaagt Europa er integendeel in om zich te versterken en komt er een dieper niveau van verbondenheid.

De rode draad in het boek is dat de ultieme prikkel in de Europese politiek altijd wordt geleverd door de gezamenlijkheid van lidstaten. Het zijn niet zozeer de instellingen (hij spreekt over la "sphère interne") die de drijfveer vormen, en het is ook niet zo dat elke lidstaat afzonderlijk (la "sphère externe") de touwtjes in handen heeft. Het is in een "sphère intermédiaire", waar de lidstaten gezamenlijk aan tafel zitten en zich ook bewust kunnen worden van samenvallende belangen, dat de integratie richting krijgt. Het zijn de uitdagingen van buitenaf, zoals de economische crisis van de jaren zeventig, de val van de muur, of 11 september, die de gezamenlijke lidstaten doen beslissen om de Europese integratie wel of niet een nieuwe dimensie te geven.

De invalshoek van waaruit van Middelaar naar de geschiedenis kijkt, is origineler dan ze op het eerste zicht lijkt. Er zijn traditioneel twee grote theorieën over de geschiedenis van de Europese integratie. De ene zegt dat de dynamiek vooral vanuit de instellingen zelf komt. De Europese Commissie of het Hof van Justitie stippelen het pad uit en creëren een steeds hechter Europa. Of de lidstaten dat nu willen of niet, doet er niet veel toe. De andere theorie zegt dat uiteindelijk de individuele lidstaten altijd het laatste woord hebben en elk afzonderlijk kijken of het in hun eigen belang is om een stap vooruit te zetten.

De realiteit is wat ingewikkelder dan beide theorieën laten uitschijnen. Het is in een soort gezamenlijk besef dat de lidstaten uiteindelijk beslissen om nieuwe stappen te zetten. De eurocrisis is een illustratie bij uitstek. De crisis lijkt te bewijzen dat de Unie de capaciteit heeft om zichzelf steeds opnieuw uit te vinden. Taboes werden doorbroken en rode lijnen werden overschreden. Op twee jaar tijd heeft de Unie spectaculair aan macht gewonnen: het economisch beleid van de lidstaten wordt voortaan vanuit Europa aangestuurd. Deze beslissingen werden precies genomen in de sphère intermédiaire, vooral tijdens bijeenkomsten van de leiders van de lidstaten. Die kwamen tot het

beseft dat hun gezamenlijke belangen en de keuzes uit het verleden, hen nu wel dwingen om samen te werken.

Deze kijk op de geschiedenis verklaart waarom van Middelaar zoveel aandacht heeft voor de intriges, de discussies, de informele afspraken, de details. Het is immers tijdens de debatten en het gekonkel tussen de lidstaten dat het gezamenlijke bewustzijn ontstaat en groeit. Dat maakt dat het boek heel prettig leest. Het is zeker geen encyclopedisch overzicht van data, namen en cijfers. Een aantal belangrijke momenten worden er uitgelicht en verteld met fraaie anekdotes, veel kleine geschiedenis, en voor een groot deel gebaseerd op memoires. Om een en ander in zijn context te kunnen situeren, helpt het wel wanneer je als lezer de grote lijnen van de integratiegeschiedenis al kent. De geschiedenis presenteert zich op deze manier als een aaneenschakeling van intrigerende, vaak spannende en soms bizarre gebeurtenissen.

Van Middelaar heeft in zijn boek ook veel aandacht voor een thema dat door de Europese beleidsmakers lang vergeten is: de publieke opinie. Nooit eerder was Europa zo levendig als vandaag, tijdens de eurocrisis. Overal woeden dezelfde debatten en beheerst hetzelfde onderwerp de media. Dat staat echter in groot contrast met de vorige decennia, toen het bijzonder moeilijk was om bij het brede publiek interesse op te wekken voor Europa. Europa probeerde al op vele manieren een publiek te zoeken. Met de Duitse strategie bijvoorbeeld: de poging om een Europees wijgevoel te creëren. Die mislukte omdat ze botste op het wantrouwen van de lidstaten. Of op de Griekse manier, door het publiek te betrekken bij de politiek. Maar dat werkt evenmin, zo bewijst de lage opkomst bij Europese verkiezingen. Er is ook de Romeinse strategie: wie een betrokken publiek wil, zorgt maar beter voor brood en spelen. Het brood, dat zijn concrete dingen waar de mensen beter van worden. Europa verlaagt de tarieven voor mobiel bellen vanuit het buitenland of keert subsidies uit aan landbouwers en achtergestelde regio's. Maar het enthousiasme bij de bevolking blijft beperkt. De spelen, dat is het politiek vermaak, met conflicten, op het scherp van de snee. De eurocrisis heeft geleid tot scherpe tegenstellingen in de publieke opinies van de lidstaten, maar tegelijk is de crisis ervoor verantwoordelijk dat 'Europa' diep is doorgedrongen in alle nationale debatten, voor het eerst in de geschiedenis.

Het boek is in elk geval veel meer dan een academische zoektocht naar de ultieme motor achter de integratie. Het bekijkt de gebeurtenissen vanuit soms verrassende invalshoeken, het leest prettig, het is heel goed gedocumenteerd en het is ontzettend geestig geschreven. Dit laatste is een groot gemis in de traditionele literatuur over de Europese politiek. Dat alleen al maakt het boek de moeite van het lezen waard.